

**E**ste el otro juego departido en que ha  
vizenueve treberos que an a ser enca  
biados assi como estan en la figura del  
entablamiento 7 an se de iogar desta:

**O**s pueros me guisa:  
gan primero 7 dan mate  
al fey blanco en anco ue  
ses de los sus megoe mis  
mos en la tercera casa de  
so foque que se entavia

en casa puera e esta entabiado un peon  
puero. **E**l primero mego es vac con  
el foque puero en la segunda casa del al  
fil blanco. 7 entrara el fey blanco en la  
casa de so cauallo. **E**l segundo me  
go dar la vaque con el peon puero: en  
la segunda casa del foque blanco. 7 en  
tra el fey blanco en casa de so foq. **E**l  
tercio mego dar la vaque con el foque  
puero: en la casa del alfil blanco. 7 en  
tra el fey blanco en la segunda casa  
de so cauallo. **E**l quarto mego dar la  
vaque con esse mismo foque puero en  
la casa del cauallo blanco. 7 entrara el

fey blanco por fuerça en la tercera casa de  
so foque. **E**l quinto mego dar la vac  
7 mate con el cauallo puero en la seg  
unda casa del alfil blanco. **E**l si los  
pueros entien de dar vaque cada ues:  
al fey blanco: es el fey puero mate  
al pmero mego concol vaque con el  
foque blanco que esta en la segunda ca  
sa del alfil puero. ponientol en la casa:  
del alfil puero. **E**ste es el departimu  
ento deste mego. 7 esta es la figura dell  
entablamiento.



# LA CASA DEL ROURELL,

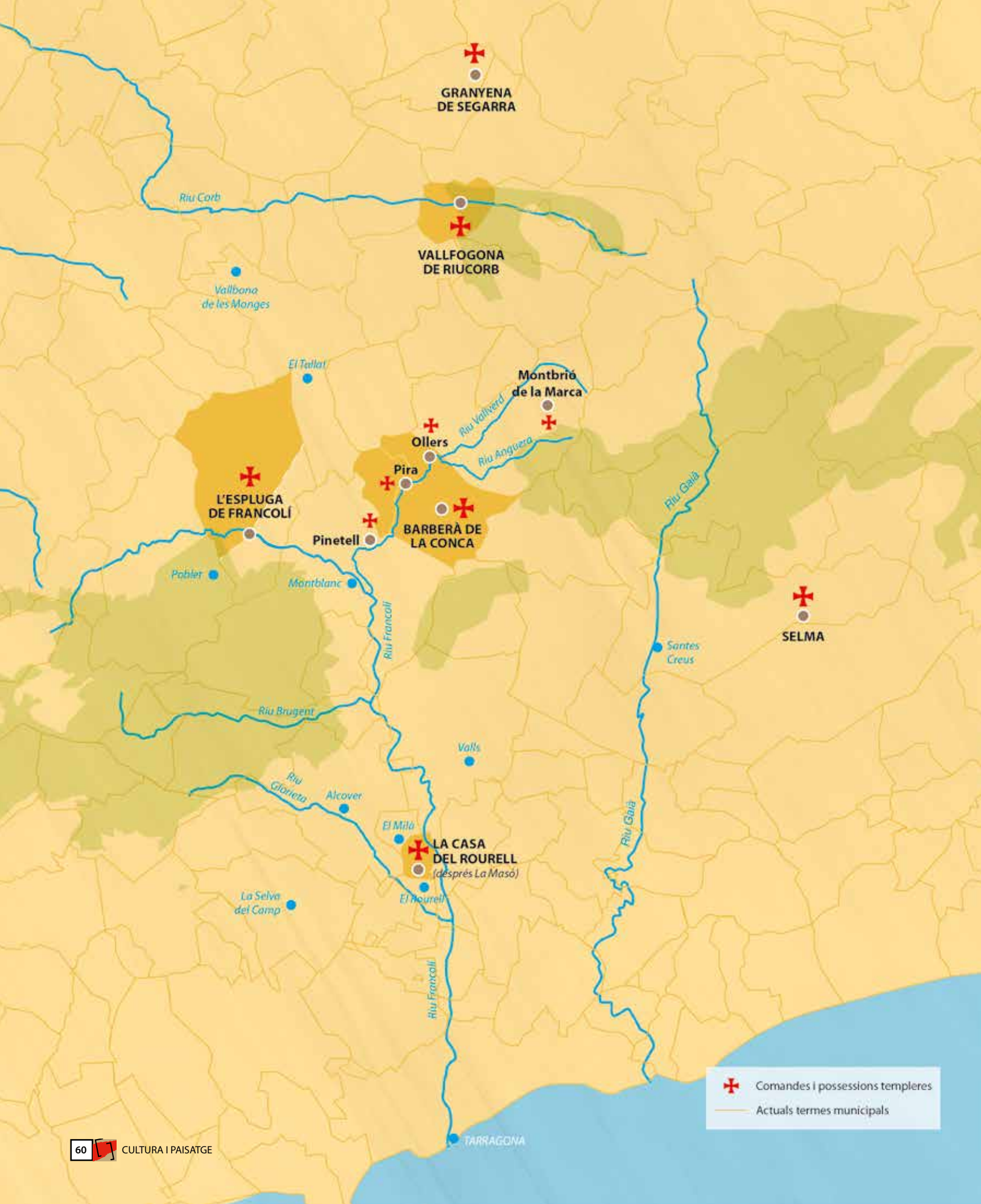
## UNA COMANDA DEL TEMPLE AL CAMP DE TARRAGONA (1162-1248)

A la banda més meridional de l'Alt Camp, dins el terme del castell del Rourell, els templers van adquirir vers 1162 el mas de Bellestar, donat pel cavaller Berenguer de Monells en professar com a frare de la Milícia, que, malgrat que en algun període hi constin diversos comanadors, depengué sempre de la comanda de Barberà. El 1248, davant la impossibilitat de mantenir-hi una comunitat canònica, el capítol de la província reunit al castell de Miravet, presidit pel mestre fra Guillem de Cardona, va acordar alienar aquesta propietat llunyana al nucli central de la comanda i potenciar aquesta darrera amb l'adquisició dels llocs veïns de Pira i Pinetell, a tocar el terme de Barberà. Amb aquesta alienació es tallava la possibilitat de configurar al Camp de Tarragona una comanda de l'orde del Temple, canònicament constituïda, amb una petita comunitat que hi desenvolupés la vida pròpia que marcaven la Regla i els Costums del Temple. El mas de Bellestar, al llarg de gairebé un segle de vida sota govern del Temple, va donar origen després al poble de la Masó, que es desenvolupà ocupant els tres quilòmetres quadrats que havien constituït el domini templer.

Josep M. Sans Travé · Exdirector de l'Arxiu Nacional de Catalunya i Acadèmic

« Dos templers jugant a escacs, del Libro de juegos o libro del ajedrez, dados y tablas de Alfonso X el Sabio de Castilla (1283).  
© Real Biblioteca del Monasterio de San Lorenzo de El Escorial.





Representació de cavallers templers. Castell de Miravet, Ribera d'Ebre. © Fotografia: Rafael López Monné.

## Es precedents

A la cort comtal de Barcelona, els seus responsables acostumaven a disposar i formar curialment i també en l'ús de les armes alguns plançons de la noblesa territorial del país. Aquests joves configuraven també el seguici i els membres de la cohort que acompanyaven el príncep en presentacions públiques, en judicis, en la recepció de nobles o ambaixadors i aquelles situacions en què calia presentar-se amb especial solemnitat. D'altra banda, la seva presència no mancava en les visites que el príncep feia a altres mandataris territorials, del qual n'esdevenien una mena de guarda personal i d'especial confiança.

Quan el príncep, finalment, duia a terme accions militars contra enemics, el grup de joves cavallers estava al seu costat formant part del seu exèrcit tot posant a la pràctica els ensenyaments d'art militar que havien après a la cort comtal. La col·laboració militar era recompensada pel governant amb la concessió d'alguna terra o bé generalment relacionat amb l'actuació militar de l'afavorit.

D'entre els joves nobles que a mitjan segle XII es formaven a la cort comtal, tenim coneixença de tres que acabaren per ingressar en comunitats religioses malgrat que podien tenir un futur ben prometedor en el segle: Pere de Queralt, l'hereu del castell de Queralt, Santa Coloma, feudatari de l'Espluga de Francolí i senyor de diversos llocs de la contrada, el qual, després d'un pelegrinatge a Terra Santa, decidí professar com a cistercenc al monestir de Poblet l'any 1166. El segon fou Arnau de Torroja, cabaler dels senyors de Solsona. Després d'una temptativa, que no va reeixir, d'ingrés a Poblet,

monestir al qual el 23 d'abril de 1151 va donar una terra a la partida de Fontanet, a Lleida, que havia estat del moro Farfon i que li havia concedit Ramon Berenguer IV, finalment vers l'any 1162 ingressava a la comunitat templera de Gardeny, a la qual amb anterioritat ja havia donat diverses terres a Lleida. Arnau havia participat en les campanyes de Ramon Berenguer IV d'ocupació de les ciutats de Tortosa (1148) i Lleida (1149), i va ser remunerat pel comte amb la concessió de terres i drets a les dues ciutats. El tercer jove cavaller que mereix el nostre interès fou Berenguer de Monells, que probablement participà també a les esmentades campanyes militars o potser fins i tot a la de la recuperació del Camp de Tarragona, on el comte Ramon Berenguer el regreçà amb la donació del mas de Bellestar l'any 1160, dins el terme de Rourell.

## Berenguer de Monells ingressa al Temple (finals de 1162) i fa donació del mas de Bellestar a l'orde

El cavaller Berenguer de Monells seguí el mateix camí que el seu col·lega Arnau de Torroja i decidí professar a l'orde del Temple, probablement a finals de 1162. Escollí, igual que Arnau, la casa de Gardeny, la més important en aquell temps dins el territori català i que ben aviat s'havia de convertir en la seu provincial de l'orde. Sovint els nobles que ingressaven al Temple feien donació a l'orde d'un important bé material (castell, terres, molins o drets). Berenguer donà el mas de Bellestar, de manera que a finals també de 1162 aconseguia que Guillem de Claramunt, un pròcer del Camp de Tarragona, confirmés en favor de l'orde tots els drets que tingués juntament amb el seu germà Deodat o poguessin tenir a l'esmentada propietat.



Tot i que el document de confirmació enregistra que la major part de les terres encara eren ermes, sembla que Berenguer donà prioritat a la construcció d'un molí aprofitant les aigües del Francolí, que l'esmentat Claramunt confirmà també en favor de l'orde.

En aquesta època es donaren profundes i llargues tibantors entre els diversos cosenyors de la ciutat i Camp de Tarragona, el rei Alfons, l'arquebisbe i els descendents de Robert Bordet. La circumstància fou aprofitada pels templers per obtenir les confirmacions de la seva propietat per part d'uns i altres cosenyors. Així, el 1166 obtenien també la confirmació per part dels Aguiló de la propietat del mas de Bellestar i novament el 1170 per part del noble Guillem de Claramunt, que va rebre una compensació de cent morabatins d'or per part de l'orde, representat en aquesta ocasió pel mestre provincial fra Arnau de Torroja.

### L'ampliació i consolidació del domini templer al mas de Bellestar

Mentre visqué fra Berenguer de Monells, aquest maldà per assegurar amb les màximes garanties jurídiques el mas que havia concedit al seu orde i, així mateix, es preocupà també d'ampliar el territori inicial amb compres de finques veïnes. Per vigilar i estar més a prop es traslladà a la comanda de Barberà, on li fou més fàcil poder connectar amb els nobles del Camp de Tarragona. Entre 1173 i 1176 el Temple adquirí quatre peces de terra confrontants: la primera la comprà el comanador de Barberà fra Bernat d'Albospí a finals de 1173, per la qual pagà vint sous barcelonesos; la segona fou adquirida de Guillem de Castellvell el 31 de desembre de 1174, i es trobava a tocar a la banda nord-oest del terme de Vallmoll, a la ribera esquerra del Francolí. El concedent facultava també l'orde perquè els seus ramats poguessin pasturar en els seus dominis durant totes les estacions de l'any. El febrer de l'any següent Pere de Castellnou –destacat colonitzador del territori– venia una peça de terra i en donava una altra després de la seva mort, situades a la banda septentrional del mas, dins el terme de Riba-roja, a la ribera dreta del Francolí.

La intenció i el propòsit de fra Berenguer de Monells se cenyia a obtenir que l'orde organitzés també una comanda en aquell domini que havia concedit en ingressar en religió, i per això dedicà els seus esforços a consolidar la propietat i també a ampliar-la.

### L'acord amb l'arquebisbe Berenguer de Vilademuls (19 de desembre de 1180)

Una de les preocupacions que es palesen en el llarg pontificat de Berenguer de Vilademuls (1174-1194) fou el seu interès a reorganitzar els diversos drets que l'Església tarragonina percebia o tenia en la ciutat i en el territori de Tarragona. D'altra banda, els templers també estaven interessats a garantir el futur del mas amb tots aquells elements que possibilitessin quan calgués la creació d'una casa canònica amb una comunitat de frares. Els predecessors de l'esmentat arquebisbe – Hug de Cervelló (1164 – 1171) i Guillem de Torroja (1172 – 1174)– i ell mateix en ocasions anteriors ja havien confirmat la possessió del lloc pels templers. Tots els prelats, però, s'havien reservat per a la seva església els delmes i les primícies, que serà un dels temes principals de l'acord amb l'arquebisbe Berenguer. Els frares, de la seva banda, disposaven d'un privilegi papal que els eximia del pagament de delmes

i primícies d'aquelles terres que conreaven directament. L'explotació del mas de Bellestar la duïen els templers amb els «donats» que hi habitaven, a més dels esclaus que els ajudaven. Per tant, cultivaven directament les seves terres. Tot i això, l'Església tarragonina defensava el seu dret a percebre les esmentades contribucions en el territori del Camp de Tarragona. Les dues parts preferiren arribar a un acord abans que trobar-se als tribunals defensant cadascú el seu posicionament. Segurament, intervingué per aconseguir-lo l'abat de Poblet, fra Hug, que signà com a testimoni el document que enregistra l'acord. Aquesta circumstància reuní precisament a la comanda de Barberà el 19 de desembre de 1180 el mestre provincial fra Arnau de Torroja i la major part dels altres comanadors de la circumscripció, a més d'altres frares, especialment convocats per a l'ocasió. Els representants del prelat –aquest no hi pogué assistir perquè es trobava formant part de la comitiva reial–, el preposit Ramon i el cambrer Joan signaren en nom de l'Església tarragonina l'instrument notarial. No fou fins al cap de gairebé dos anys, el desembre de 1182, que l'arquebisbe confirmava la possessió i els drets que els frares tenien al mas de Bellestar del Rourell. Els punts principals del conveni de 1180, doncs, afectaven els delmes: en concret, es convenia que els frares cada any lliurarien a l'Església de Tarragona el delme dels cereals i del vi, i que pel delme del bestiar haurien de donar també cada any a l'Església, en el deslletament dels anyells, deu cries. Per l'explotació dels molins els frares s'obligaven a donar al prelat, al temps de la collita, un sester de blat i un altre d'ordi, a mesura de la ciutat de Tarragona. Es convenia que aquest mateix sistema hauria de ser d'aplicació a tots els honors que en el futur poguessin adquirir els frares al Camp de Tarragona. L'arquebisbe, però, concedia als templers que poguessin tenir un farraginar, si els convenia, fins a quatre quarteres de sembradura, al qual eximia de la prestació del delme perquè hom suposava que estava destinat als animals i bestiar de la casa. L'acord no toca el tema de les primícies, que degué pactar-se en un altre moment amb el rector de l'església d'Alcover, a qui es pagava aquest tribut de caràcter parroquial, ja que quan els templers van vendre aquest domini n'exceptuen expressament, a banda dels delmes que havia de percebre l'arquebisbe, les primícies que rebia l'església d'Alcover.

En aquest conveni els templers aconseguiren quelcom de molt important per al futur del mas i la possibilitat d'organitzar-hi una comanda canònica: l'autorització de poder bastir-hi un oratori o capella per tal d'atendre les necessitats religioses i litúrgiques dels frares que s'hi establissin. El prelat feia constar que aquesta autorització responia als privilegis que tenia l'orde per concessió de la Santa Seu.

### Creació d'una comanda del Temple al Rourell

Al cap de poc temps després de gener de 1181 degué morir fra Berenguer de Monells. Havia aconseguit el seu propòsit de possibilitar que el seu mas de Bellestar, amb les confirmacions dels prelats i les ampliacions de terres dels nobles de la contrada i sobretot amb l'acord amb l'arquebisbe Vilademuls de 1180, pogués arribar a ser una casa canònica del Temple al Camp de Tarragona. D'altra banda, la casa de Barberà, de la qual depenia la possessió del Camp de Tarragona, des de l'any 1172 ja estava organitzada i disposava d'una incipient comunitat de frares, que augmentava a mesura que avançava el temps. Al cap de pocs anys d'haver entrat al segle XIII vuit frares integraven ja la comunitat barberenca.







Molí de Selva, d'origen templar, a la riba dreta del riu Francolí. La Masó. © Fotografia: Jaume Cardona Casanova - lamakinetadeltemps.org

Però quant a la comanda del Rourell lamentablement no disposem de prou documents conservats que ens puguin permetre una anàlisi de la seva organització interna. Sabem que efectivament al llarg de la segona meitat del segle XII la propietat templera del Camp de Tarragona s'havia ampliat territorialment, havia obtingut la garantia de poder disposar de l'aigua del Francolí per als seus molins -encara el 27 de desembre de 1181 s'adquiria del batlle reial de Tarragona, el jueu Vidal, una nova concessió d'aigua per a les necessitats del mas, que fins i tot era signada per Alfons I, i que era limitada a dos dies la setmana, és a dir, tots els dilluns i tots els divendres-. També havia aconseguit la confirmació de la possessió per part dels consenyors del territori i dels arquebisbes i que, finalment, l'acord de 1180 amb el prelat Vilademuls els autoritzava a poder disposar d'una capella per a les atencions espirituals i litúrgiques dels que hi residissin. L'explotació molinera, agrícola i ramadera permetia, així mateix, alimentar una comunitat i segurament destinar encara alguns excedents a les necessitats de l'orde a l'Orient.

Hi havia una altra circumstància que donava a l'orde del Temple de la província catalana un valor especial a la casa del Rourell: la seva situació de proximitat amb la capital metropolitana, on residia la cúria de l'arquebisbe, a la qual sovint havien d'acudir els diversos ordes implantats en el territori per resoldre els problemes que sovint interferien en les seves relacions -templers i cistercencs de Poblet o Santes Creus- o bé amb els rectors de les parròquies on tenien propietats. Com a norma general hom constata que les principals cases religioses i els monestirs de la circumscripció disposaven d'un alberg de la seva propietat a Tarragona on tenien garantida per a

una petita colla de delegats -generalment fins a quatre- una estada, és a dir, uns llits per dormir, un refetor per menjar i un estable per als animals que els transportaven fins a la ciutat. Els templers catalans podien disposar de tots aquests elements a la casa del Rourell. Suposem que tot seguit a l'autorització de tenir capella es devien fer les obres necessàries per albergar una petita comunitat, de manera que al cap de set anys, el 3 de desembre de 1187, apareix el primer comanador propi, fra Berenguer de Talladell, responsable de la comanda. Aquest frare arribà a un acord en l'esmentada data amb Guillem de Salanova en relació a una terra confrontant amb el mas del Temple i amb la seva propietat, de manera que mitjançant el pagament de disset sous barcelonesos va reconèixer que pertanyia al domini dels frares, als quals, a més, concedia que poguessin agafar l'aigua que necessitessin dins les seves propietats a benefici de la casa del Rourell.

#### La comanda del Rourell de 1187 a 1248

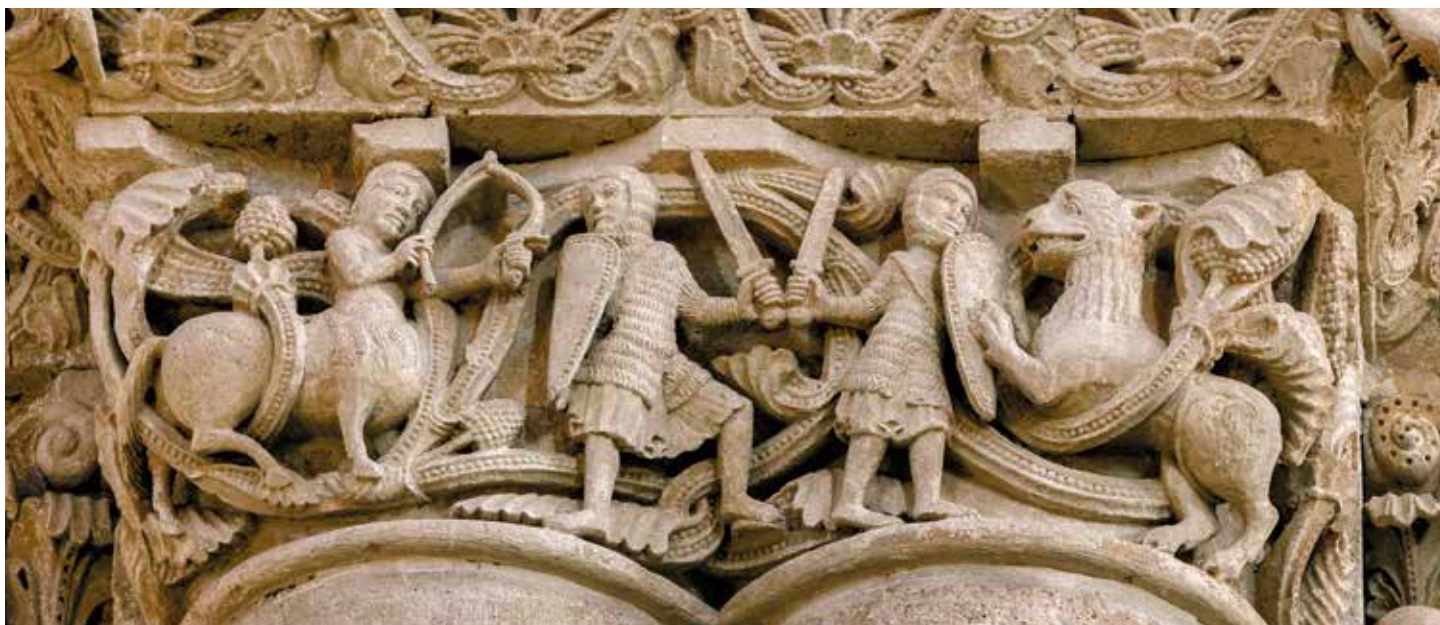
D'aquest període de seixanta-un anys només disposem de deu documents relatius a l'evolució del domini territorial que no ens permeten conèixer la vida interna d'aquella petita comunitat de frares del Temple. Amb tot, hem pogut establir les següents fases d'aquesta casa, des del moment que el mas de Bellestar fou donat a l'orde fins a la seva venda.

*1r.- El Rourell, domini territorial de la comanda de Barberà (1162?-1181?).* No hi degué haver cap frare de l'orde. Aquest només devia percebre les rendes a través d'un batlle. Correspon al període de creació i organització de bona part de les diverses comandes tem-



La Masó. © Fotografia: Carles Cubos >





Capitells romànics, historiatats, del claustre de la catedral de Tarragona. © Fotografia: Rafael López Monné.

pleres de la circumscripció catalana, especialment en el període del mestratge provincial d'Arnau de Torroja (1166 – 1181). Potser caldria pensar que fos assignat a fra Berenguer de Monells, l'antic propietari i donant a l'orde, la direcció del patrimoni al Camp de Tarragona, com a mínim fins que a Barberà no s'hi nomenà un responsable, a partir de 1172, que assumí també la direcció de la propietat tarragonina. Així, l'any següent, el 6 de desembre, quan els esposos Pere de Cornellà i Guilleuma feien una concessió d'aigua en favor del Temple al Rourell especifiquen que ho fan al preceptor de Barberà fra Bernat d'Albespi. D'altra banda, cal suposar que després de l'acord amb l'arquebisbe de finals de 1180 és probable que algun membre de la comunitat de Barberà es desplaçés al Rourell per dirigir i supervisar les obres d'adequació del mas com a residència monàstica.

*2a.- La Comanda del Rourell (1187 – 1197).* D'aquest període tenim notícies de tres responsables de la comanda: fra Berenguer de Talladell (1187), fra Guillem de Paratge (1191) i fra Pere d'Aguda (1197). Això no priva, però, que durant aquests deu anys altres comandadors que desconeixem governessin la casa. Si bé no disposem de cap altra notícia del primer comandador, dels altres dos sabem que per aquests anys formaven part de la comunitat de Barberà i que Pere d'Aguda dirigirà aquesta comanda de la Conca entre 1196 i 1199. A banda dels responsables també en aquest període tenim documentada l'existència d'altres quatre frares i diversos «donats» (1187) que configuraren aquesta comunitat.

*3r.- Una comanda mixta al Rourell l'any 1198?.* L'11 d'agost de 1198, Berenguer Duran es lliurava com a «donat» a la casa de Rourell davant la «soror» Ermengarda d'Oluja, «preceptora de l'esmentada casa», i dels frares Ramon de Solsona, Joan i Guillem Escanset. Així mateix, signava com a testimoni, a més d'altres frares i fraresses, la «donada» Titborga, filla de Berenguer de Santa Coloma, que no feia gaire temps s'havia lliurat a la Casa de Barberà (1 de gener de 1197). Pel que acabem de dir, ens trobem en un cas de comunitat mixta, on conviuen frares i fraresses i on la responsable és també una

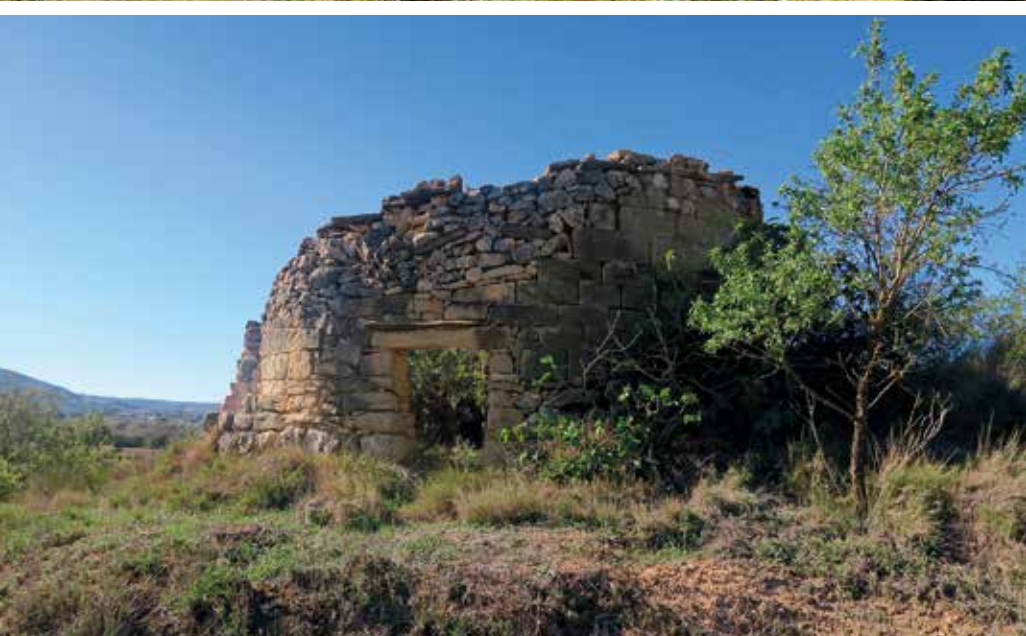
dona, l'esposa de Gombau d'Oluja, senyor de Vallfogona, el qual juntament amb Ermengarda s'havien lliurat com a «frater» i «soros» a la casa de Barberà el 31 de desembre de 1196. El fet extraordinari rau en la prohibició expressa de la Regla, que en el seu article 56 ordena taxativament no acollir «sorores» o germanes en els convents templers, al·legant els perills morals que tal costum podria motivar. Amb tot, cal fer una clara distinció entre el que era la normativa general i la seva adequació en un territori concret. En dos dies consecutius, doncs, ingressaren a la casa de Barberà dues fraresses, que el seu responsable els assignà la casa del Rourell com a residència, on ja hi havia alguns donats procedents del seu entorn més immediat. Sembla que l'experiment només tingué vigència mentre visqué Ermengarda i que després del seu traspàs, esdevingut probablement l'estiu de 1201, assumí novament la gestió de la casa del Rourell el comanador de Barberà, en aquest cas fra Guillem de Mont, documentat com a tal ja el primer de març de 1204.

*4t.- La Comanda del Rourell (1204-1234).* En els quaranta-vuit anys del segle XIII coneixem d'aquesta casa només els noms de cinc comandadors: Guillem de Mont (1204), fra Guido (1214), fra Pere (1226) i fra Domènec de la Graleta (1234), dels quals a banda del nom no disposem de cap altra informació, llevat del primer, que de 1204 a 1245 exercí tasques de responsabilitat a comandaments aragonesos i catalans. Si a l'inici del període la comanda del Rourell comptava amb tres o quatre frares, a mesura que avançava el nou segle el nombre s'anà reduint. Aquesta minva de vocacions de religiosos conversos es donà en general a tots els grans monestirs, com ara els cistercencs de Poblet, que també sofriren aquesta escassetat. La situació, doncs, de la comanda tarragonina del Temple derivà cap a finals de la primera meitat del segle XIII cap a una veritable decadència tot i que mantingué les explotacions que d'alguna manera evitaren el declivi absolut, gràcies, però, a la utilització d'esclaus, que substituïren les feines dels donats. Així, es mantingué l'explotació agrària –tot i que quan es va vendre el complex encara hi havia terres sense conrear– i la ramadera, i els molins encara funcionaven.



Barberà de la Conca. © Fotografia: Carles Cubos >





### El destí de les rendes de la comanda del Rourell

La comanda del Rourell esdevingué, doncs, a partir del segle XIII una típica explotació agrària de l'orde del Temple, el que s'anomena una «comanda rural». El seu objectiu era principalment fornir de rendes a la casa mare, en aquest cas Barberà, perquè fossin destinades una part a sufragar les despeses de la comanda i una altra part tramesa a l'Orient a través de les «responsions» anuals per complir la missió de defensa dels enclavaments occidentals allí existents. Així, doncs, de les rendes que sortien del mas que tenia l'orde al Rourell, una part es destinaren a la seva adequació per tal d'albergar una petita comunitat templera, és a dir, un refector, un dormidor comú, una capella i també un cementiri on enterrar els habitants difunts del complex, a més dels magatzems per conservar les collites i els corrals per al bestiar. Les ampliacions del terreny de conreu, quan implicaren compra, també es degueren assumir per les rendes que proporcionava la comanda, així com l'atenció i els arranjaments necessaris perquè els molins de la seva propietat poguessin funcionar.

### L'adquisició per part de la comanda de Barberà de cases a la ciutat de Tarragona

El declivi de la casa del Rourell determinà que els responsables de l'orde cerquessin una alternativa per disposar d'un alberg a la capital metropolitana per poder atendre els afers que es ventilaven a la cúria arxidiocesana, fos per acollir el mestre i el seu petit seguici, fos per a gestions del responsable de la comanda de la Conca. De fet, des de la segona dècada del segle XIII els templers havien aconseguit posseir una casa a la capital, situada al quarter anomenat Puigsarrier, a tocar de la muralla, en la qual havien establert el 4 de maig de 1212 a Ramon de Palamors, amb l'express consentiment i autorització del mestre provincial Pere de Montagut. Un document posterior a la venda del Rourell, de 17 de setembre de 1255, confirma l'interès dels frares per tenir ben arranjat l'estatge que tenien a la ciutat de Tarragona. En efecte, en tal data el comandador de Barberà fra Ramon dez Bac, amb el consentiment i l'aprovació d'altres responsables de comandes, estableix Pere de Traver, la seva muller Guillelma i el seu fill Guillem en la casa que tenien a Tarragona, amb els seus obradors, amb la condició que els beneficiaris tinguin sempre cinc llits ben parats —el docu-

ment especifica que haurien de disposar de màrfega, cobertor, un parell de llanternes i un capçal—, les coses necessàries per menjar els frares i també un lloc adient per a aixopluc de llurs cavalls i un altre per emmagatzemar grans. Resulta evident que aquesta casa havia de substituir les funcions que durant bastant de temps havia desenvolupat la comanda del Rourell.

### La venda de la comanda del Rourell i l'adquisició de patrimoni sobretot al costat de Barberà

Allí on varen poder els templers desenvoluparen una política activa de concentració de la propietat, fins i tot a costa d'alienar altres propietats i fins i tot comandes. Aquesta política és ben palesa a la comanda de Barberà, que a partir de la segona meitat del segle XIII no dubtarà a vendre patrimoni i aplicar el seu import a ampliar el nucli patrimonial central, de manera que els diners obtinguts de la venda de la casa del Rourell els esmerçaren en l'adquisició de Pira i el Pinetell i també en el castell de Valldorsera, situat dins el terme del castell de Montclar, comprat el primer de juny de 1246 a Geralda, vídua de Ramon Alemany de Cervelló, i als seus fills Guillem i Huguet de Cervelló. La causa principal, però, de la venda, tal com indica el document, fou precisament l'adquisició del poble i terme de Pira, a tocar amb el nucli patrimonial central de la comanda de Barberà. Ho expressa així: "i aquestes quatre mil masseres les hem aplicat en la compra que hem fet del castell de Pira, que està situat sota de Barberà, i que l'adquisició és més útil i idònia per al Temple". En efecte, el dia 15 d'abril de 1248 el mestre provincial fra Arnau de Cardona comprava per 3.000 morabatins alfonsins d'or el castell i la vila de Pira, amb totes les seves pertinences, termes, drets, homes i dones i prestacions, en franc i lliure alou, a Guillem de Montclús i als seus fills Guillelmó i Elvira.

Per aquesta mateixa època, la comanda barberenca hagué d'assumir el cost d'altres adquisicions, que naturalment ultrapassaven la seva capacitat d'assumpció econòmica o d'endeutament. La donació testamentària de l'Espluga Sobirana feta pel vescomte de Bas Simó de Palau implicà unes gratificacions en favor de la vídua Gueraua d'Anglesola per tal que renunciés als seus suposats drets (anys 1246-1255). Al cap d'uns anys, el mes d'agost de 1269, la casa de Barberà va adquirir, meitat per donació, meitat per compra, el castell i terme de Montbrió de la Marca, a la noble Saura de Ponts.

Sabem les possessions i confrontacions de la comanda del Rourell quan es va vendre perquè ho descriu l'instrument redactat pel notari de Lleida Ponç de Claresvalls. Diu expressament que afrontava amb els honors de Guillem de Plegamans, amb els honors de Vallmoll, situats més enllà del riu Francolí, i amb els honors de Ribarroja, de Milà i d'Alcover. El mateix document explica el que contenia la comanda: una torre i una casa, molins i drets d'aigua i les seves conduccions, una albereda, olivars i terres ermes i conreades. En relació amb aquestes darreres, com que a finals d'abril no s'havien encara aplegat les collites de cereals, quant el blat, l'ordi i el mill restaven fora de la venda i se'l reservaven els templers. Altres béns que no es venien eren els bous i els altres animals que hi tenien i també els esclaus, que es degueren traslladar en el seu moment a la comanda mare. Per contra, els frares incloïen a la venda el mobiliari de la

casa i els estris agrícoles del mas, els ornaments sagrats, els llibres litúrgics, un calze d'argent i les campanes de la capella. Segurament de tots aquests elements ja en disposava la casa de Barberà i no calia duplicar-los.

El preu de venda fou estipulat en 4.000 maseres d'or, que els frares varen reconèixer haver rebut dels compradors, per meitat, és a dir, Pere de Bordell i els marmessors de Pere Grimau.

### La constitució d'un municipi a la Comanda templera del Rourell

Els nous propietaris facilitaren l'establiment d'unes poques famílies en el que havia estat la comanda del Rourell de l'orde del Temple, les quals, així mateix, conreen les terres annexes. El darrer fogatge de les darrereries del segle XV atribuïa sis focs al lloc, que d'altra banda tingué un important increment demogràfic al llarg del segle XVIII, fenomen general del nostre país, molt més palès en les contrades productores de vi, degut a l'extensió de la vinya, com devia ser la Masó. Els habitants successors dels templers habilitaren les construccions deixades pels frares per fer els seus habitatges i fins a finals del segle XIX utilitzaren la capella, quan es bastí la nova actual. Segurament una part de les bases o els elements més inferiors dels actuals habitatges de la plaça de l'església responen als diversos espais que integraven el complex de la casa templera. No es pot obviar, finalment, la presència molinera en el terme que ha restat del període templer.

Si bé durant el període que va pertànyer a l'orde del Temple els frares anomenaren sempre aquesta possessió amb el nom de "casa del Rourell", una vegada ja abandonada li restà un topònim no de luxe sinó històric, que ha perviscut fins a l'actualitat, típic, d'altra banda, per referir-se a llocs o topònims que havien pertangut a l'orde, la Masó, és a dir, la traducció al català de la paraula *domus* o casa llatina. ■

### La Masó, Alt Camp



Escut de La Masó amb la creu templera. Església de Santa Magdalena (s. XIX). © Fotografia: Carles Cubos.



Pira - El pont d'Ollers (Barberà de la Conca) - El Pinetell de Montblanc.